

انستیتو ملی
دسیان اقتصادی

به نام آن که جان را فکرت آموخت

1

2

3

4

اقتصاد ایران

اقتصاد ایران به کدام سو می‌رود؟

سرشناسه: نیلی، مسعود، ۱۳۳۴- / عنوان و نام پدیدآور: اقتصاد ایران به کدام سو می‌رود؟: خلاصه طرح مطالعاتی تحلیل عوامل
تاثیر گذار بر عملکرد میان مدت اقتصاد ایران / مشخصات نشر: تهران: انتشارات دنیای اقتصاد، ۱۳۹۴ / مشخصات ظاهری: ۸۴۰ ص.
جدول، نمودار / فروست: اقتصاد ایران / شابک: ۹۰-۷-۹۰۶-۷۱۰۶-۰۰-۶۰۰-۹۷۸ / وضعیت فهرست نویسی: فیبای مختصر / یادداشت:
فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nli.ir> قابل دسترسی است. / شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۵۰۷۲۷

اقتصاد ایران

اقتصاد ایران به کدام سو می‌رود؟

خلاصه طرح مطالعاتی تحلیل عوامل تاثیرگذار
بر عملکرد میان مدت اقتصاد ایران

مسعود نیلی و همکاران

اقتصاد ایران به کدام سو می‌رود؟ (خلاصه طرح مطالعاتی تحلیل عوامل تاثیرگذار بر عملکرد میان مدت اقتصاد ایران) / ناشر: انتشارات دنیای اقتصاد/ مولفان: مسعود نیلی و همکاران/ مدیر هنری: حسن کریمزاده / صفحه‌آرا: مریم فتاحی / مدیر فنی: انوشه صادقی آزاد / نوبت چاپ: اول- ۱۳۹۴ / شماره‌گان: ۱۰۰ / نسخه / شایک: ۷-۹۰-۶۰۶-۷۱۰۶-۶۰۰-۹۷۸ / لیتوگرافی: چاپ و صحافی: شادرننگ / تمام حقوق این اثر محفوظ و متعلق به نشر دنیای اقتصاد است / نشانی انتشارات: تهران، خیابان قائم مقام فراهانی، ضلع شمال غربی میدان شعاع، بلاک ۱۰۸، طبقه سوم شمالی / تلفن: ۴۲۷۱۰۳۴۱ / نشانی فروشگاه: تهران، خیابان شهید مطهری، بین میرزای شیرازی و سنایی، شماره ۳۷۰ / تلفن: ۴۳-۸۷۷۶۷۷۴۰ / دورنگار: ۸۷۷۶۲۷۴۴ / پست الکترونیک: book@den.ir / پایگاه اینترنتی: book.den.ir

یادداشت ناشر	۲۵
پیش‌گفتار	۲۷
مقدمه	۳۵
مچری طرح: دکتر مسعود نیلی	۳۵
بخش اول: خلاصه‌ای از تصویر جامع اقتصاد ایران و جمع‌بندی تحقیق	۴۷
بخش دوم: تحولات داخلی	۴۸
بخش سوم: تحولات جهانی	۶۶
بخش اول	
خلاصه‌ای از تصویر جامع اقتصاد ایران	۷۷
فصل اول: اقتصاد ایران پس از افزایش قیمت نفت در دهه هشتاد	۷۹
مقدمه	۷۹
اثر متغیرهای کلان بر وضع معیشت خانوارهای ایرانی	۸۰
سیاست‌های دولت	۹۱
بازار انرژی	۹۸
بازار ارز	۱۰۸
بازار محصول	۱۱۷
بازار مالی	۱۲۵
بازار کار	۱۳۵
فصل دوم: خصوصی‌سازی	۱۵۳
مقدمه	۱۵۳
روند خصوصی‌سازی در ایران	۱۵۴

موانع خصوصی‌سازی در ایران	۱۵۹
بررسی آثار خصوصی‌سازی بر بازارهای اقتصاد ایران	۱۶۰
فصل سوم: هدفمندسازی یارانه‌ها	۱۶۳
مقدمه	۱۶۳
اثر افزایش قیمت انرژی بر بودجه دولت	۱۶۹
اثر افزایش قیمت انرژی بر بنگاه‌های اقتصادی	۱۷۲
اثر افزایش قیمت انرژی بر خانوار	۱۷۸
فصل چهارم: اقتصاد ایران در آینده میان‌مدت (۹۶-۱۳۹۲)	۱۸۷
مقدمه	۱۸۷
آینده‌نگری تحولات اقتصاد کلان ایران	۱۸۹
سناریوی اصلاحی سیاست‌گذاری اقتصاد کلان ایران	۱۹۱
جمع‌بندی سناریوی اصلاحی سیاست‌گذاری اقتصاد کلان ایران	۲۱۹
بخش دوم	
تحولات داخلی اقتصاد ایران	۲۲۳
فصل اول: ظرفیت‌های اقتصاد ایران	۲۲۵
مقدمه	۲۲۵
منابع طبیعی	۲۲۵
موقعیت جغرافیایی	۲۳۲
زیرساخت‌های صنعتی	۲۴۳
نیروی کار	۲۴۷
فصل دوم: رشد اقتصادی، تورم و بیکاری	۲۴۹
مقدمه	۲۴۹
تورم	۲۴۹
بیکاری و اشتغال	۲۵۲
سرمایه‌گذاری	۲۵۵
رشد اقتصادی	۲۶۰
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۲۶۴
فصل سوم: فقر و نابرابری	۲۶۵
مقدمه	۲۶۵
تعاریف فقر و نابرابری	۲۶۵
بررسی تغییرات سطح هزینه خانوارها، توزیع درآمد، خط فقر	۲۶۸
فقر و متغیرهای کلان اقتصادی	۲۸۳
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۲۸۴
فصل چهارم: سیاست‌های پولی، اعتباری و ارزی	۲۸۹
مقدمه	۲۸۹
ابزارهای سیاست پولی در ایران	۲۹۰

سیاست پولی در ایران	۲۹۳
چالش‌های سیاست‌گذاری پولی در ایران	۳۰۳
ابزارهای سیاست پولی در ایران	۳۱۱
فصل پنجم: سیاست‌های مالی	۳۲۵
مقدمه	۳۲۵
سیاست مالی و رشد اقتصادی	۳۲۶
سیاست مالی و چرخه‌های تجاری	۳۲۸
پایداری سیاست مالی	۳۳۱
چالش‌های سیاست‌های مالی در ایران	۳۳۵
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۳۳۸
فصل ششم: سیاست‌های تجاری	۳۴۱
مقدمه	۳۴۱
سیاست تجاری و رشد اقتصادی	۳۴۱
ابزارهای سیاست تجاری	۳۴۲
بررسی متغیرهای تجارت خارجی ایران	۳۴۶
ایران در تجارت جهانی	۳۵۷
سیاست تجاری در ایران	۳۶۱
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۳۷۳
فصل هفتم: بازار کار	۳۷۵
مقدمه	۳۷۵
عرضه نیروی کار	۳۷۶
تقاضای کار	۳۸۵
اشتغال و بیکاری	۳۹۲
تصویری از وضعیت آینده‌میان‌مدت بازار کار ایران	۴۰۴
تبعات وضعیت آتی بازار کار ایران	۴۱۱
فصل هشتم: بازار مالی	۴۱۵
مقدمه	۴۱۵
تحولات بازار پول	۴۱۵
تحولات بازار سرمایه	۴۲۴
توسعه مالی	۴۳۸
ماهیت نظام مالی ایران	۴۴۳
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۴۴۷
فصل نهم: آزادسازی، مبانی نظری و مفاهیم پایه	۴۵۱
مقدمه	۴۵۱

فصل دهم: اصلاحات بازار انرژی	۴۶۱
مقدمه	۴۶۱
آمار توصیفی از میزان و مصرف یارانه انرژی	۴۶۲
رویکردهای ممکن در اصلاح قیمت انرژی	۴۶۴
بررسی اثرگذاری افزایش در قیمت انرژی بر بودجه دولت	۴۶۶
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۴۹۹
فصل یازدهم: خصوصی‌سازی	۵۰۱
مقدمه	۵۰۱
بنگاه و مالکیت	۵۰۳
بنگاه اقتصادی	۵۰۳
خصوصی‌سازی	۵۰۵
توسعه بخش خصوصی	۵۱۲
نظام سیاسی و اصلاحات اقتصادی در کشورهای در حال گذار	۵۱۶
خصوصی‌سازی در ایران	۵۲۱
روند تاریخی تصدی دولت در اقتصاد ایران	۵۲۳
مقررات‌گذاری در حوزه حضور دولت در اقتصاد ایران	۵۲۷
آمار واگذاری بنگاه‌های دولتی	۵۲۹
آسیب‌شناسی خصوصی‌سازی در ایران	۵۳۳
ارائه چارچوبی برای آینده خصوصی‌سازی در اقتصاد ایران	۵۴۵
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۵۵۵
فصل دوازدهم: تحولات اقتصادی کشورهای منتخب و تاثیر آن بر اقتصاد ایران	۵۵۹
مقدمه	۵۵۹
امارات متحده عربی	۵۶۱
ترکیه	۵۶۹
چین	۵۸۱
قطر	۵۸۹
عراق و لیبی	۶۰۲
آثار تحولات آتی جایگاه ایران در بازار نفت بر اقتصاد	۶۰۹
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۶۱۲
بخش سوم	
تحولات جهانی اقتصاد ایران	۶۱۵
فصل اول: جهانی شدن بازار محصول	۶۱۷
مقدمه	۶۱۷
سازمان تجارت جهانی	۶۱۹
ترکیب بخش‌های مختلف در تجارت جهانی	۶۲۱
تجارت جهانی در منابع طبیعی	۶۳۰
معاهدات همگرایی منطقه‌ای	۶۳۴
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۶۴۱
تجربه کشورهای در حال توسعه	۶۴۲

امارات	۶۴۳
چین	۶۴۸
آسیای شرقی	۶۵۶
آمریکای لاتین	۶۶۵
عوامل موثر بر انتخاب استراتژی توسعه	۶۷۳
شرایط اولیه کشورها	۶۷۵
عوامل فرهنگی و اجتماعی	۶۷۶
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۶۷۷
فصل دوم: جهانی شدن بازار مالی	۶۸۱
مقدمه	۶۸۱
سیر تحولات جهانی شدن	۶۸۲
تعریف جهانی شدن بخش مالی	۶۸۴
اهمیت جهانی شدن بخش مالی برای اقتصاد جهانی	۶۸۶
عوامل موثر بر بازارهای مالی	۶۸۷
انواع روش‌های تامین مالی خارجی	۶۹۰
استقراض خارجی	۶۹۱
سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	۶۹۳
اثرات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	۶۹۵
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۷۱۶
بررسی عملکرد کشورها در فرایند جهانی شدن	۷۱۶
چین	۷۱۷
FDI در عربستان سعودی و قطر	۷۲۳
آمریکای لاتین	۷۲۶
شیلی	۷۲۸
برزیل	۷۳۶
هند	۷۴۲
جمع‌بندی بررسی تجربه کشورها	۷۴۶
جهانی‌شدن مالی و اقتصاد ایران	۷۵۱
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۷۵۸
فصل سوم: تحولات بازارهای انرژی جهانی	۷۶۱
مقدمه	۷۶۱
روند تغییرات بازار انرژی در دهه اخیر	۷۶۲
تحولات تقاضای انرژی	۷۶۹
فروض اساسی در پیش‌بینی تقاضای آتی انرژی	۷۷۲
تقاضای گاز	۷۷۵
تحولات تقاضای انرژی در کشورهای منتخب	۷۷۷
عرضه انرژی	۷۸۴
عرضه نفت	۷۸۵
گاز	۷۹۵
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۷۹۹

فصل چهارم: همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌کشوری	۸۰۳
مقدمه	۸۰۳
منطقه یورو	۸۰۵
G20	۸۱۹
شورای همکاری خلیج فارس	۸۲۱
سازمان همکاری اقتصادی آکو	۸۲۶
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۸۲۸

بخش اول: خلاصه‌ای از تصویر جامع اقتصاد ایران

نمودار ۱-۱: تورم ایران، جهان و بازارهای نوظهور و اقتصادهای در حال توسعه (درصد)	۸۱
نمودار ۲-۱: درآمد سرانه ایران، ترکیه و برزیل و منطقه خاورمیانه (هزار دلار)	۸۴
نمودار ۳-۱: نسبت تعداد شاغلین به کل جمعیت در کشورهای و مناطق مختلف	۸۴
نمودار ۴-۱: قیمت نفت سنگین ایران (دلار)	۹۰
نمودار ۵-۱: همبستگی درآمدهای نفتی و مخارج جاری به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶	۹۱
نمودار ۶-۱: همبستگی بین درآمدهای نفتی و مخارج عمرانی به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶ (میلیارد ریال)	۹۲
نمودار ۷-۱: تراز عملیاتی به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶ (هزار میلیارد ریال)	۹۳
نمودار ۸-۱: میانگین سهم اجزای مختلف مخارج جاری دولت طی سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۷	۹۴
نمودار ۹-۱: میانگین سهم اجزای مختلف منابع بودجه دولت در سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۹	۹۴
نمودار ۱۰-۱: سهم اجزای پایه پولی از پایه پولی	۹۷
نمودار ۱۱-۱: ظرفیت عملی روزانه پالایشگاه‌های کشور (میلیون بشکه)	۱۰۰
نمودار ۱۲-۱: تولید و مصرف نفت ایران (هزار بشکه در روز)	۱۰۱
نمودار ۱۳-۱: مصرف برق خانگی (هزار مگاوات ساعت)	۱۰۲
نمودار ۱۴-۱: مصرف گاز در بخش‌های خانگی، تجاری و عمومی (میلیارد متر مکعب)	۱۰۳
نمودار ۱۶-۱: نسبت مصرف گاز طبیعی به نیروی کار بنگاه‌های صنعتی (هزار متر مکعب بر نفر)	۱۰۴
نمودار ۱۷-۱: صادرات نفت خام ایران در سال‌های ۸۹-۱۳۸۴ (هزار بشکه در روز)	۱۰۵
نمودار ۱۸-۱: صادرات و واردات گاز طبیعی (میلیون متر مکعب)	۱۰۶
نمودار ۱۹-۱: مصرف بنزین (میلیون لیتر در روز)	۱۰۶
نمودار ۲۰-۱: نرخ ارز در بازار رسمی و غیر رسمی (ریال)	۱۱۰
نمودار ۲۱-۱: نرخ ارز حقیقی	۱۱۱
نمودار ۲۲-۱: حساب سرمایه ترازپرداخت‌ها	۱۱۲
نمودار ۲۳-۱: ارزش صادرات و واردات غیر نفتی ایران (میلیارد دلار)	۱۱۳

۱۱۴	نمودار ۱-۲۴: روند تغییرات نرخ ارز حقیقی و واردات مصرفی
۱۱۵	نمودار ۱-۲۵: روند تغییرات نرخ ارز حقیقی و واردات واسطه‌ای
۱۱۶	نمودار ۱-۲۶: تورم و رشد نقدینگی
۱۱۸	نمودار ۱-۲۷: سهم بنگاه‌های دولتی و خصوصی از کل تعداد کارگاه‌های صنعتی کشور (درصد)
۱۱۸	نمودار ۱-۲۸: سهم بنگاه‌های دولتی و خصوصی از کل ارزش افزوده کارگاه‌های صنعتی کشور (درصد)
۱۲۲	نمودار ۱-۲۹: روند تورم برای دهک اول و دهم و مقایسه با میانگین تورم
۱۲۳	نمودار ۱-۳۰: تحولات شاخص ناطمینانی
۱۲۹	نمودار ۱-۳۱: نرخ سود موزون تسهیلات و سپرده‌ها (درصد)
۱۳۰	نمودار ۱-۳۲: مطالبات غیر جاری (سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول) - هزار میلیارد ریال
۱۳۱	نمودار ۱-۳۳: میزان تسهیلات تبصره‌ای به تفکیک بخش‌های خصوصی و دولتی (میلیارد ریال)
۱۳۷	نمودار ۱-۳۴: متوسط افزایش سالانه شاغلین کل کشور در دوره‌های مختلف (هزار نفر)
۱۳۷	نمودار ۱-۳۵: تعداد شاغلین کل کشور (میلیون نفر)
۱۳۹	نمودار ۱-۳۶: نرخ بیکاری کل و جوانان (درصد)
۱۴۰	نمودار ۱-۳۷: افزایش جمعیت ایران در طی سال‌های سرشماری
۱۴۱	نمودار ۱-۳۸: جمعیت فعال ایران به تفکیک مرد و زن (میلیون نفر)
۱۴۱	نمودار ۱-۳۹: نرخ مشارکت نیروی کار ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک زنان و مردان ایران (درصد)
۱۴۲	نمودار ۱-۴۰: نرخ بیکاری بلندمدت در سال ۱۳۹۰ (درصد)
۱۴۳	نمودار ۱-۴۱: سهم جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله از کل بیکاران بلندمدت در سال ۱۳۹۰ (درصد)
۱۴۵	نمودار ۱-۴۲: متوسط درآمد حقیقی سالانه مشاغل مزد و حقوق‌بگیری (میلیون ریال)
۱۴۶	نمودار ۱-۴۳: متوسط درآمد حقیقی سالانه مشاغل مزد و حقوق‌بگیری به تفکیک مناطق شهری و روستایی و شاغل در بخش خصوصی و دولتی (میلیون ریال)
۱۴۷	نمودار ۱-۴۴: سهم شاغلین دارای تحصیلات عالی به تفکیک بخش‌های اقتصاد (درصد)
۱۴۸	نمودار ۱-۴۵: تعداد دانشجویان کشور - میلیون نفر
۱۵۵	نمودار ۱-۲: ارزش واگذاری به قیمت ثابت سال ۱۳۸۳ طی سال‌های ۱۳۸۰ الی ۱۳۹۰ (هزار میلیارد ریال)
۱۵۶	نمودار ۱-۲: سهم هر بخش از کل ارزش واگذار شده به قیمت ثابت سال ۱۳۸۳ طی دوره ۱۳۸۰ الی ۱۳۹۰ (درصد)
۱۶۸	نمودار ۱-۳: سهم بخش‌های مختلف در تامین منابع سازمان هدفمندسازی یارانه‌ها در ۱۵ ماهه ابتدایی از اجرای قانون
۱۸۳	نمودار ۱-۲: تغییرات نسبی درآمد حقیقی و درآمد معادل خانوارها

بخش دوم: تحولات داخلی اقتصاد ایران

۲۲۷	نمودار ۱-۱: ذخایر اثبات شده نفت خام مهم‌ترین کشورهای تولید کننده نفت خام در سال ۲۰۱۱ (میلیارد بشکه)
۲۲۸	نمودار ۱-۲: ذخایر اثبات شده گاز طبیعی مهم‌ترین کشورهای تولید کننده گاز طبیعی در سال ۲۰۱۱ (تریلیون فوت مکعب)
۲۲۹	نمودار ۱-۳: نسبت تولید به ذخایر نفت خام (هزار بشکه در روز) در سال ۲۰۱۱
۲۳۰	نمودار ۱-۴: تولید گاز طبیعی خشک (میلیارد فوت مکعب) در سال ۲۰۱۰
۲۳۴	نمودار ۱-۵: تجارت خارجی کشورهای آسیای میانه به قیمت ثابت سال ۲۰۰۰ - میلیارد دلار

۲۴۱	نمودار ۱-۶: پیش‌بینی تعداد گردشگران خارجی و درآمد حاصل از آن به قیمت‌های ثابت سال ۲۰۱۱ (میلیون نفر - میلیارد ریال)
۲۴۴	نمودار ۱-۷: نسبت ارزش افزوده تولیدات کارخانه‌ای به تولید ناخالص داخلی ۲ (۱۹۸۵-۱۹۶۰) درصد
۲۴۶	نمودار ۱-۸: نسبت ارزش افزوده تولیدات کارخانه‌ای به تولید ناخالص داخلی (۱۹۸۵-۲۰۱۰) درصد
۲۵۱	نمودار ۲-۱: نرخ رشد نقدینگی و تورم
۲۵۳	نمودار ۲-۲: نرخ بیکاری ۱ (درصد)
۲۵۴	نمودار ۲-۳: متوسط افزایش سالیانه تعداد شاغلین کل کشور در دوره‌های مختلف (هزار نفر)
۲۵۵	نمودار ۲-۴: تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (هزار میلیارد ریال) به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶
۲۵۸	نمودار ۲-۵: نسبت سرمایه‌گذاری به تولید ناخالص داخلی گروه‌های کشوری منتخب (درصد)
۲۵۸	نمودار ۲-۶: نسبت فزاینده سرمایه به تولید برای کل اقتصاد
۲۶۰	نمودار ۲-۷: نرخ رشد اقتصادی ایران (درصد)
۲۶۲	نمودار ۲-۸: متوسط تولید ناخالص داخلی سرانه سالانه ایران و کشورهای منتخب به قیمت‌های ثابت (۲۰۰۰) - دلار
۲۶۹	نمودار ۳-۱: مقایسه روند تغییرات متوسط هزینه سرانه ماهانه شهری و روستایی به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰ (میلیون ریال)
۲۷۰	نمودار ۳-۲: نرخ رشد متوسط هزینه سرانه به قیمت ثابت (درصد)
۲۷۰	نمودار ۳-۳: نسبت متوسط هزینه سرانه روستایی به شهری به قیمت ثابت (درصد)
۲۷۲	نمودار ۳-۴: مقایسه روند تغییرات نسبت هزینه متوسط سرانه دهک دهم به اول جمعیت شهری و روستایی
۲۷۴	نمودار ۳-۵: مقایسه روند تغییرات ضریب جینی جمعیت شهری و روستایی
۲۷۷	نمودار ۳-۶: روند تغییرات خط فقر سرانه مطلق ماهانه به تفکیک جمعیت شهری و روستایی (میلیون ریال در ماه)
۲۷۸	نمودار ۳-۷: روند تغییرات خط فقر سرانه مطلق ماهانه به تفکیک جمعیت شهری و روستایی به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰ (ریال در ماه)
۲۷۹	نمودار ۳-۸: روند تغییرات شاخص‌های فقر جمعیت شهری (درصد)
۲۸۰	نمودار ۳-۹: روند تغییرات شاخص‌های فقر جمعیت روستایی (درصد)
۲۸۱	نمودار ۳-۱۰: نرخ رشد شاخص فقر به تفکیک جمعیت شهری و روستایی (درصد)
۲۸۲	نمودار ۳-۱۱: متوسط نرخ رشد شاخص فقر در طول برنامه‌های توسعه به تفکیک جمعیت شهری و روستایی (درصد)
۳۰۴	نمودار ۴-۱: نقدینگی و پایه پولی (هزار میلیارد ریال)
۳۰۵	نمودار ۴-۲: نقدینگی و پایه پولی به قیمت ثابت ۱۳۸۳ (هزار میلیارد ریال)
۳۰۶	نمودار ۴-۳: رشد نقدینگی و پایه پولی (درصد)
۳۰۶	نمودار ۴-۴: رشد ضریب انبساط نقدینگی
۳۰۷	نمودار ۴-۵: تورم و رشد نقدینگی
۳۰۸	نمودار ۴-۶: اختلاف نرخ رشد نقدینگی و تورم در مقابل رشد واردات (سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۹۰)
۳۰۸	نمودار ۴-۷: سهم اجزای پایه پولی از پایه پولی
۳۱۶	نمودار ۴-۸: نرخ سود سپرده‌ها ۱ (درصد)
۳۱۶	نمودار ۴-۹: نرخ سود تسهیلات عقود مبادله‌ای (درصد)
۳۱۷	نمودار ۴-۱۰: نرخ سود سپرده‌ها و تسهیلات عقود مبادله‌ای (درصد)
۳۲۰	نمودار ۴-۱۱: تغییر در ذخایر بین‌المللی (تراز پرداخت‌ها) - میلیارد دلار

نمودار ۴-۱۲: نرخ ارز رسمی و غیررسمی (ریال)	۳۲۰
نمودار ۴-۱۳: نرخ ارز در بازار رسمی و غیررسمی (ریال)	۳۲۱
نمودار ۴-۱۴: تغییر در ذخایر بین‌المللی (تراز پرداخت‌ها) - میلیارد دلار	۳۲۲
نمودار ۴-۱۵: نرخ ارز در سال‌های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰	۳۲۳
نمودار ۵-۱: نسبت هزینه‌های جاری به تولید ناخالص داخلی (درصد)	۳۲۷
نمودار ۵-۲: نسبت هزینه‌های جاری در سایر امور به تولید ناخالص داخلی (درصد)	۳۲۸
نمودار ۵-۳: چرخه‌های مخارج حقیقی دولت و تولید ناخالص داخلی حقیقی	۳۳۰
نمودار ۵-۴: نسبت بدهی به منابع بودجه عمومی	۳۳۴
نمودار ۵-۵: نسبت درآمدهای نفتی به کل منابع بودجه عمومی	۳۳۶
نمودار ۵-۶: سهم اوراق مشارکت بودجه‌ای از منابع بودجه عمومی (درصد)	۳۳۷
نمودار ۶-۱: تراز پرداخت‌های ایران (موازنه کل بین‌المللی) - میلیارد دلار	۳۴۶
نمودار ۶-۲: حساب جاری تراز پرداخت‌ها (میلیارد دلار)	۳۴۷
نمودار ۶-۳: پیش‌بینی ۱ تراز حساب جاری (میلیارد دلار)	۳۴۸
نمودار ۶-۴: تراز بازرگانی (میلیارد دلار)	۳۴۹
نمودار ۶-۵: نسبت صادرات نفتی به غیرنفتی	۳۵۰
نمودار ۶-۶: صادرات غیر نفتی و واردات (میلیارد دلار)	۳۵۱
نمودار ۶-۷: تراز بازرگانی غیرنفتی (میلیارد دلار)	۳۵۲
نمودار ۶-۸: تراز خدمات (میلیارد دلار)	۳۵۴
نمودار ۶-۹: حساب سرمایه ترازپرداخت‌ها	۳۵۵
نمودار ۶-۱۰: شاخص قیمت‌های داخلی و خارجی (۱۰۰=۲۰۰۵)	۳۶۲
نمودار ۶-۱۱: نرخ ارز اسمی رسمی (ریال)	۳۶۳
نمودار ۶-۱۲: میانگین ساده نرخ تعرفه در ایران و سایر کشورها (درصد)	۳۶۷
نمودار ۷-۱: جمعیت کل و جوان ایران طی سال‌های ۱۹۵۵ تا ۲۰۲۰ (میلیون نفر)	۳۷۸
نمودار ۷-۲: جمعیت جوان ایران طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۰ (میلیون نفر)	۳۷۹
نمودار ۷-۳: نسبت ورودی بالقوه به بازار کار (۲۰ تا ۲۴ سال) به خروجی بازار کار (۶۰ تا ۶۴ سال)	۳۸۰
نمودار ۷-۴: جمعیت فعال ایران به تفکیک مرد و زن (میلیون نفر)	۳۸۱
نمودار ۷-۵: نرخ مشارکت نیروی کار ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک زنان و مردان ایران (درصد)	۳۸۲
نمودار ۷-۶: نرخ مشارکت نیروی کار جوان به تفکیک زنان و مردان ایران (۱۵ تا ۲۹ ساله)	۳۸۳
نمودار ۷-۷: جمعیت در حال تحصیل به تفکیک مقطع (میلیون نفر)	۳۸۴
نمودار ۷-۸: متوسط درآمد حقیقی سالانه مشاغل مزد و حقوق‌بگیری به تفکیک مناطق شهری و روستایی (میلیون ریال)	۳۸۷
نمودار ۷-۹: متوسط درآمد حقیقی سالانه مشاغل مزد و حقوق‌بگیری به تفکیک مناطق شهری و روستایی و شاغل در بخش خصوصی و دولتی (میلیون ریال)	۳۸۹
نمودار ۷-۱۰: سهم شاغلین دارای تحصیلات عالی به تفکیک بخش‌های اقتصاد (درصد)	۳۹۰
نمودار ۷-۱۱: تعداد شاغلین کل کشور (هزار نفر)	۳۹۳
نمودار ۷-۱۲: تعداد متوسط افزایش سالانه شاغلین کل کشور در دوره‌های مختلف (هزار نفر)	۳۹۳
نمودار ۷-۱۳: تعداد شاغلین کل کشور به تفکیک جنس (میلیون نفر)	۳۹۴
نمودار ۷-۱۴: تعداد شاغلین بخش‌های دولتی و خصوصی به تفکیک جنس (میلیون نفر)	۳۹۶
نمودار ۷-۱۵: نرخ بیکاری کل و جوانان (درصد)	۳۹۸
نمودار ۷-۱۶: نرخ بیکاری زنان (کل و جوان) - درصد	۳۹۹
نمودار ۷-۱۷: نرخ بیکاری بلندمدت در سال ۱۳۹۰ (درصد)	۴۰۰
نمودار ۷-۱۸: سهم جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله از کل بیکاران بلندمدت در سال ۱۳۹۰ (درصد)	۴۰۱

نمودار ۷-۱۹: نسبت تعداد شاغلین به کل جمعیت در کشورهای و مناطق مختلف	۴۰۳
نمودار ۷-۲۰: برآورد جمعیت فعال در سناریوهای مختلف (میلیون نفر)	۴۰۶
نمودار ۷-۲۱: برآورد تعداد شاغلین کل در سناریوهای مختلف (میلیون نفر)	۴۰۷
نمودار ۷-۲۲: برآورد تعداد بیکاران کل در سناریوهای مختلف (میلیون نفر)	۴۰۹
نمودار ۷-۲۳: برآورد نرخ بیکاری کل در سناریوهای مختلف	۴۱۰
نمودار ۸-۱: نرخ سود موزون تسهیلات و سپرده‌ها (درصد)	۴۱۷
نمودار ۸-۲: کل مطالبات غیرجاری (سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول) - هزار میلیارد ریال	۴۲۰
نمودار ۸-۳: میزان تسهیلات تبصره‌ای به تفکیک بخش‌های خصوصی و دولتی (میلیارد ریال)	۴۲۰
نمودار ۸-۴: ارزش جاری بازار (هزار میلیارد ریال)	۴۲۹
نمودار ۸-۵: تعداد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس	۴۳۰
نمودار ۸-۶: ارزش معاملات (هزار میلیارد ریال)	۴۳۱
نمودار ۸-۷: شاخص قیمت و بازده نقدی	۴۳۳
نمودار ۸-۸: شاخص قیمت سهام (کل)	۴۳۴
نمودار ۸-۹: شاخص‌های کارایی، اندازه و فعالیت ساختاری	۴۴۵
نمودار ۱۰-۱: سهم حامل‌های مختلف از یارانه انرژی	۴۶۲
نمودار ۱۰-۲: سهم بخش‌های مختلف اقتصاد از یارانه انرژی	۴۶۳
نمودار ۱۰-۳: نسبت یارانه انرژی به کسری بودجه دولت	۴۶۴
نمودار ۱۰-۴: سهم بخش‌های مختلف در تامین منابع سازمان هدفمندسازی یارانه‌ها در ۱۵ ماهه ابتدایی از اجرای قانون	۴۶۷
نمودار ۱۰-۵: منابع و مصارف سازمان هدفمندسازی یارانه‌ها در سناریوی اول	۴۶۹
نمودار ۱۰-۶: منابع و مصارف سازمان هدفمندسازی یارانه‌ها در سناریوی دوم	۴۶۹
نمودار ۱۰-۷: منابع و مصارف سازمان هدفمندسازی یارانه‌ها در سناریوی سوم	۴۷۰
نمودار ۱۰-۸: منابع و مصارف سازمان هدفمندسازی یارانه‌ها در سناریوی چهارم	۴۷۰
نمودار ۹-۱۰: میانگین سهم اجزای مختلف منابع بودجه دولت طی سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۹	۴۷۲
نمودار ۱۰-۱۱: میانگین سهم اجزای مختلف مخارج جاری دولت طی سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۷	۴۷۳
نمودار ۱۰-۱۱: میانگین سهم اجزای مختلف در مخارج سرمایه‌گذاری دولت طی سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۰	۴۷۴
نمودار ۱۰-۱۲: تورم پنجک‌های درآمدی در سال ۱۳۹۰ به تفکیک جمعیت شهری و روستایی	۴۷۹
نمودار ۱۰-۱۳: تغییرات نسبی درآمد حقیقی و درآمد معادل خانوارها	۴۸۱
نمودار ۱۰-۱۴: سهم حامل‌های مختلف انرژی از یارانه انرژی بخش صنعت	۴۸۳
نمودار ۱۰-۱۵: سهم حامل‌های مختلف انرژی از میزان هزینه انرژی در بخش صنعت در سال ۱۳۸۹	۴۸۴
نمودار ۱۰-۱۶: نسبت سرمایه به قیمت ثابت به نیروی کار	۴۸۷
نمودار ۱۰-۱۷: نسبت مصرف برق به نیروی کار	۴۸۷
نمودار ۱۰-۱۸: نسبت مصرف گاز طبیعی به نیروی کار	۴۸۸
نمودار ۱۰-۱۹: میزان مصرف در سناریوی مطلوب و میزان تولید در سناریوهای واقع‌بینانه و خوش‌بینانه در سال‌های آتی	۴۹۶
نمودار ۱۰-۲۰: میزان مصرف برق در سناریوهای مختلف	۴۹۷
نمودار ۱۰-۲۱: میزان مصرف و تولید در سناریوهای مختلف	۴۹۸
نمودار ۱۰-۲۲: درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت خام	۴۹۸
نمودار ۱۱-۱: رابطه بین ارزش صادرات نفت و گاز و حجم تصدی دولت	۵۲۴

۵۲۶	نمودار ۱۱-۲: نسبت تعدیل شده و تعدیل نشده فروش ناخالص شرکت‌های دولتی به ستانده کل اقتصاد
۵۲۷	نمودار ۱۱-۳: مسیر حرکتی فعالیت بخش خصوصی در ایران
۵۲۹	نمودار ۱۱-۴: ارزش واگذاری به قیمت ثابت سال ۱۳۸۳ طی سال‌های ۱۳۶۹ الی ۱۳۷۹ (میلیارد ریال)
۵۳۱	نمودار ۱۱-۵: سهم هر روش از کل ارزش واگذاری به قیمت ثابت سال ۱۳۸۳ طی دوره ۱۳۶۹ الی ۱۳۷۹ (درصد)
۵۳۱	نمودار ۱۱-۶: ارزش واگذاری به قیمت ثابت سال ۱۳۸۳ طی سال‌های ۱۳۸۰ الی ۱۳۹۰ (میلیارد ریال)
۵۳۳	نمودار ۱۱-۷: سهم هر بخش از کل ارزش واگذار شده به قیمت ثابت سال ۱۳۸۳ طی دوره ۱۳۸۰ الی ۱۳۹۰ (درصد)
۵۴۵	نمودار ۱۱-۸: مسیر حرکت اقتصاد ایران قبل و بعد از واگذاری‌های انجام شده
۵۶۱	نمودار ۱۲-۱: درآمد سرانه ایران، چین، ترکیه و امارات (هزار دلار)
۵۶۲	نمودار ۱۲-۲: صادرات و واردات امارات (میلیارد دلار)
۵۶۳	نمودار ۱۲-۳: سهم کشورهای اصلی طرف معامله با ایران برای واردات در سال ۱۳۸۹ (درصد)
۵۶۵	نمودار ۱۲-۴: روابط تجاری امارات با ایران
۵۶۷	نمودار ۱۲-۵: ارزش دلاری هر کیلوگرم واردات و صادرات ایران
۵۶۸	نمودار ۱۲-۶: رشد ارزش دلاری هر کیلو گرم کالای وارداتی از امارات در سال‌های ۸۰ تا ۸۹
۵۷۰	نمودار ۱۲-۷: تورم ایران، چین، ترکیه و امارات (درصد)
۵۷۱	نمودار ۱۲-۸: صادرات و واردات ترکیه (میلیارد دلار)
۵۷۳	نمودار ۱۲-۹: تعداد گردشگر بین‌المللی ورودی (میلیون نفر)
۵۷۳	نمودار ۱۲-۱۰: درآمد ورود گردشگر (میلیارد دلار)
۵۷۵	نمودار ۱۲-۱۱: تراز گردشگری (میلیارد دلار)
۵۷۶	نمودار ۱۲-۱۲: صادرات و واردات ترکیه به/از عراق (میلیارد دلار)
۵۷۷	نمودار ۱۲-۱۳: مقایسه سهم ایران و عراق از صادرات ترکیه (درصد)
۵۷۷	نمودار ۱۲-۱۴: سهم گروه‌های کالایی مختلف از کل واردات ترکیه از عراق در سال ۲۰۱۰
۵۷۸	نمودار ۱۲-۱۵: سهم گروه‌های کالایی مختلف از کل صادرات ترکیه به عراق در سال ۲۰۱۰
۵۷۹	نمودار ۱۲-۱۶: مقایسه صادرات ایران و ترکیه به عراق (میلیارد دلار)
۵۷۹	نمودار ۱۲-۱۷: سهم تولیدات کارخانه ای از کل صادرات کالا (درصد)
۵۸۲	نمودار ۱۲-۱۸: سهم تولید ناخالص داخلی آمریکا، چین، ژاپن و آلمان از تولید جهانی (درصد)
۵۸۳	نمودار ۱۲-۱۹: سهم صادرات به آمریکا، اتحادیه اروپا و بریتانیا از کل صادرات چین (درصد)
۵۸۴	نمودار ۱۲-۲۰: تراز تجاری چین (میلیون دلار)
۵۸۴	نمودار ۱۲-۲۱: خالص تولید و مصرف انرژی چین (کوادریلیون بی‌تی‌یو)
۵۸۵	نمودار ۱۲-۲۲: سهم واردات انرژی از کل واردات چین (درصد)
۵۸۶	نمودار ۱۲-۲۳: سهم روابط تجاری چین با ایران از کل روابط تجاری چین (درصد)
۵۸۷	نمودار ۱۲-۲۴: سهم روابط تجاری با چین از کل روابط تجاری ایران (درصد)
۵۸۸	نمودار ۱۲-۲۵: ترکیب تامین کنندگان نفت خام وارداتی چین در سال ۲۰۱۱ (میلیون بشکه در روز)
۵۹۰	نمودار ۱۲-۲۶: کشورهای داری بیشترین ذخایر گاز اثبات شده در سال ۲۰۱۱ (تریلیون فوت مکعب)
۵۹۱	نمودار ۱۲-۲۷: تولید و مصرف گاز قطر (میلیارد فوت مکعب)
۵۹۳	نمودار ۱۲-۲۸: تولید و مصرف گاز ایران (میلیون فوت مکعب)
۵۹۴	نمودار ۱۲-۲۹: تولید و مصرف گاز ایران (میلیارد فوت مکعب)

نمودار ۱۲-۳۰: صادرات گاز ایران (میلیارد فوت مکعب)	۵۹۴
نمودار ۱۲-۳۱: سهم ایران، قطر، آمریکا، روسیه و کانادا از کل عرضه گاز جهان (درصد)	۵۹۵
نمودار ۱۲-۳۲: سهم قطر، آمریکا، روسیه و کانادا از کل صادرات گاز جهان (درصد)	۵۹۶
نمودار ۱۲-۳۳: تولید گاز ایران و قطر (میلیارد فوت مکعب)	۵۹۷
نمودار ۱۲-۳۴: صادرات گاز ایران و قطر (میلیارد فوت مکعب)	۵۹۷
نمودار ۱۲-۳۵: جایگاه ایران در صادرات گاز طبیعی در سال ۲۰۱۰	۵۹۸
نمودار ۱۲-۳۶: پیش‌بینی مصرف آبی گاز گروه‌های مختلف کشورها (تریلیون فوت مکعب)	۶۰۰
نمودار ۱۲-۳۷: تولید و مصرف نفت عراق (هزار بشکه در روز)	۶۰۳
نمودار ۱۲-۳۸: صادرات نفت عراق (هزار بشکه در روز)	۶۰۳
نمودار ۱۲-۳۹: کشورهای آفریقایی داری بیشترین ذخایر نفت اثبات شده، ۲۰۱۱ (میلیارد بشکه)	۶۰۵
نمودار ۱۲-۴۰: تولید و مصرف نفت لیبی (هزار بشکه در روز)	۶۰۵
نمودار ۱۲-۴۱: تولید و مصرف نفت ایران (هزار بشکه در روز)	۶۰۶
نمودار ۱۲-۴۲: صادرات نفت خام ایران در سال‌های ۸۹-۱۳۸۴ (هزار بشکه در روز)	۶۰۷
نمودار ۱۲-۴۳: سهم ایران، لیبی و عراق از کل عرضه نفت (درصد)	۶۰۸
نمودار ۱۲-۴۴: سهم ایران، لیبی و عراق از کل صادرات نفت (درصد)	۶۰۹
نمودار ۱۲-۴۵: پیش‌بینی صادرات نفت عراق تا سال ۲۰۱۷ (هزار بشکه در روز)	۶۱۰
نمودار ۱۲-۴۶: جایگاه ایران در صادرات نفت در سال ۲۰۰۹ (میلیون بشکه در روز)	۶۱۱
نمودار ۱۲-۴۷: مصرف نفت گروه‌های مختلف کشورها (میلیون بشکه در روز)	۶۱۲

بخش سوم: تحولات جهانی اقتصاد ایران

نمودار ۱-۱: تعداد معاهدات تجارت ترجیحی فعال به تفکیک گروه کشورها، ۲۰۱۰-۱۹۵۰	۶۲۰
نمودار ۲-۱: تجارت جهانی در کالا و خدمات (مقدار در سال ۱۹۸۰ برابر یک فرض شده است).	۶۲۴
نمودار ۳-۱: سهم کشورهای در حال توسعه در تجارت خدمات و کالا (درصد)، ۲۰۱۰-۱۹۸۰	۶۲۵
نمودار ۴-۱: صادرات خدمات و حمل و نقل به تفکیک مناطق جغرافیایی (میلیارد دلار)	۶۲۸
نمودار ۵-۱: تجارت جهانی در خدمات مخابراتی به تفکیک نوع (میلیارد دلار)	۶۲۹
نمودار ۶-۱: سهم گروه‌های تولیدی در تجارت کالا از سال ۱۹۰۰ (درصد)	۶۳۲
نمودار ۷-۱: صادرات منابع طبیعی مناطق به تفکیک مقصد در سال ۲۰۰۸	۶۳۳
نمودار ۸-۱: آزادسازی تجاری و همگرایی درآمد در میان کشورهای عضو اتحادیه اروپا، ۱۹۴۷-۱۹۸۱	۶۴۰
نمودار ۹-۱: رشد تولید ناخالص داخلی حقیقی و بخش‌های هیدروکربنی و غیرهیدروکربنی در امارات متحده عربی، ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۰	۶۴۴
نمودار ۱۰-۱: سهم صادراتی بخش هیدروکربنی در مقایسه به سهم آنها در درآمد کل، ۲۰۱۰-۱۹۹۰	۶۴۷
نمودار ۱۱-۱: مجموع صادرات و واردات چین، ۲۰۱۱-۱۹۸۰	۶۵۰
نمودار ۱۲-۱: ترکیب واردات چین (c.i.b)، ۲۰۱۱، درصد	۶۵۱
نمودار ۱۳-۱: ترکیب صادرات چین (f.o.b)، ۲۰۱۱، درصد	۶۵۲
نمودار ۱۴-۱: مقاصد صادراتی چین در ۱۹۹۸ و ۲۰۰۴، درصد	۶۵۳
نمودار ۱۵-۱: مهم‌ترین شرکای صادراتی و وارداتی چین در سال ۲۰۱۱، درصد	۶۵۴
نمودار ۱۶-۱: متوسط رشد درآمد در منطقه/گروه‌های مختلف در جهان، ۲۰۱۰-۱۹۶۰	۶۵۷
نمودار ۱۷-۱: رشد اقتصادی در جهان به تفکیک مناطق جغرافیایی و اقتصادهای موضوع	۶۵۸
نمودار ۱۸-۱: صادرات کالا و خدمات در برخی از کشورهای شرق آسیا به قیمت ثابت سال ۲۰۰۰ نسبت به سال ۱۹۶۰=۱	۶۶۳

۶۶۷	نمودار ۱-۱۹: تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت سال ۲۰۰۰ نسبت به سال ۱۹۶۰=۱
۶۶۹	نمودار ۱-۲۰: متوسط تورم در برخی از کشورهای آمریکای لاتین، ۲۰۱۱-۱۹۷۰ (درصد)
۶۷۲	نمودار ۱-۲۱: روند صادرات برخی از کشورهای آمریکای لاتین به قیمت ثابت سال ۲۰۰۰ نسبت به سال ۱۹۶۰=۱
۶۷۲	نمودار ۱-۲۲: سهم بخش‌های مختلف در تولید داخلی در چند کشور منتخب (درصد)
۶۷۳	نمودار ۱-۲۳: تولید ناخالص داخلی و صادرات کالا و خدمات در جهان نسبت به سال ۱۹۷۱
۷۰۲	نمودار ۲-۱: FDI ورودی در کل جهان ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۰ (میلیارد دلار)
۷۰۳	نمودار ۲-۲: بیست اقتصاد برتر میزبان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جهان (میلیارد دلار)
۷۱۸	نمودار ۲-۳: انواع جریان سرمایه ورودی به چین (میلیارد دلار)
۷۶۳	نمودار ۳-۱: روند تقاضای انرژی اولیه در جهان
۷۶۴	نمودار ۳-۲: روند مصرف جهانی نفت در روز ۱
۷۶۵	نمودار ۳-۳: قیمت نفت و نرخ رشد اقتصادی جهان طی سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۰
۷۶۶	نمودار ۳-۴: شدت وابستگی به نفت و واردات نفت در سال ۲۰۰۹
۷۶۷	نمودار ۳-۵: هزینه واردات انرژی و سهم آن در تولید ملی (میلیارد دلار) ۲۰۱۲ و درصدی از GDP
۷۷۰	نمودار ۳-۶: افزایش در تقاضای انرژی به تفکیک کشورهای عضو OECD و غیر آن و نوع انرژی (بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۳۵)
۷۷۶	نمودار ۳-۷: مصرف گاز طبیعی در جهان به تفکیک OECD و غیر آن ۲۰۰۸ تا ۲۰۳۵ (TCF)
۷۷۷	نمودار ۳-۸: روند مصرف انرژی اولیه در آمریکا
۷۷۸	نمودار ۳-۹: توازن تجاری، توازن انرژی و غیر انرژی آمریکا
۷۷۹	نمودار ۳-۱۰: روند مصرف انرژی اولیه در اروپا
۷۷۹	نمودار ۳-۱۱: روند تقاضای انرژی اولیه در چین
۷۸۰	نمودار ۳-۱۲: روند تغییرات مصرف و تولید نفت در چین طی دو دهه اخیر (TB/d)
۷۸۱	نمودار ۳-۱۳: روند روزانه تولید نفت در آمریکا
۷۸۲	نمودار ۳-۱۴: روند مصرف گاز در آمریکا
۷۸۲	نمودار ۳-۱۵: مصرف کل انرژی چین به تفکیک نوع انرژی در سال ۲۰۰۸
۷۸۳	نمودار ۳-۱۶: مصرف انرژی در هند به تفکیک نوع انرژی ۲۰۰۹
۷۸۴	نمودار ۳-۱۷: واردات نفت چین به تفکیک مبدا واردات ۲۰۱۰
۷۸۶	نمودار ۳-۱۸: ذخایر نفتی جهان به تفکیک اعضای اپک و غیر آنها
۷۸۷	نمودار ۳-۱۹: روند عرضه نفت به تفکیک OECD و غیر آن
۷۸۹	نمودار ۳-۲۰: روند تغییرات سهم اپک از کل صادرات نفت جهان
۷۹۰	نمودار ۳-۲۱: روند تغییرات قیمت اسمی سید نفتی اپک
۷۹۱	نمودار ۳-۲۲: تولید نفت اپک و سهم کشورهای عمده تولیدکننده
۷۹۲	نمودار ۳-۲۳: میزان سرمایه‌گذاری و تعداد طرح‌های تولیدی اپک
۷۹۵	نمودار ۳-۲۴: رتبه‌بندی دارندگان بیشترین ذخایر گازی جهان
۷۹۶	نمودار ۳-۲۵: روند تغییرات تولید گاز طبیعی در جهان
۷۹۷	نمودار ۳-۲۶: بزرگ‌ترین کشورهای تولیدکننده گاز در جهان
۷۹۸	نمودار ۳-۲۷: نقشه تجارت گاز طبیعی در جهان به تفکیک مناطق جغرافیایی

بخش اول: خلاصه‌ای از تصویر جامع اقتصاد ایران	۷۷
شکل ۱-۱: ارتباط فعالان اقتصادی در اقتصاد ایران	۸۹
شکل ۱-۲: ساز و کارهای فعال شده بر اثر ثابت نگه داشتن قیمت حامل‌های انرژی	۱۰۷
شکل ۱-۳: ساختار بازار پول ایران	۱۳۲
شکل ۱-۴: هرم جمعیت بر حسب وضعیت فعالیت و تحصیل در سال ۱۳۹۰ (هزار نفر)	۱۴۹
شکل ۱-۴: اهداف اصلاحات	۱۹۵
شکل ۲-۴: عوامل متأثر از تحریم	۱۹۷
شکل ۳-۴: زمان‌بندی اصلاحات-تحریم	۱۹۸
شکل ۴-۴: بازار محصول و بازار کار	۱۹۹
شکل ۴-۵: بازار محصول و بازار پول	۲۰۱
شکل ۴-۶: زمان‌بندی اصلاحات بازار پول و سیاست‌های پولی	۲۰۴
شکل ۴-۷: اقدامات اصلاحی در بازار محصول	۲۰۶
شکل ۴-۸: عوامل موثر بر بازار ارز	۲۰۸
شکل ۴-۹: زمان‌بندی اصلاحات بازار ارز و سیاست‌های ارزی و تجاری	۲۱۱
شکل ۴-۱۰: زمان‌بندی اصلاحات بازار انرژی و سیاست‌های حمایتی	۲۱۴
شکل ۴-۱۱: زمان‌بندی سیاست‌های مالی	۲۱۹
شکل ۴-۱۲: زمان‌بندی کلی رویکرد اصلاحی	۲۲۰
بخش دوم: تحولات داخلی اقتصاد ایران	۲۲۳
شکل ۱-۷: هرم جمعیت بر حسب وضعیت فعالیت و تحصیل در سال ۱۳۹۰ (هزار نفر)	۴۰۲
شکل ۱-۸: ساختار بازار پول ایران	۴۲۱
بخش سوم: تحولات جهانی اقتصاد ایران	۶۱۵
شکل ۱-۱: عضویت کشورها در موافقتنامه‌های تجارت ترجیحی فعال، ۲۰۱۰	۶۲۲

بخش اول: خلاصه‌ای از تصویر جامع اقتصاد ایران	۷۷
جدول ۱-۱: میانگین رشد اقتصادی طی برنامه سوم، چهارم و سه سال ابتدایی برنامه پنجم (درصد)	۸۳
جدول ۱-۲: مقدار ضریب جینی کشورهای مختلف در سال ۲۰۰۸	۸۶
جدول ۱-۳: شاخص‌های سهولت کسب و کار در ایران و برخی کشورهای منتخب	۱۲۰
جدول ۳-۱: سهم ارزش فروش بنگاه‌های آسیب‌پذیر از کل ارزش فروش بنگاه‌های صنعتی (درصد)	۱۷۴
جدول ۳-۲: سهم ارزش فروش بنگاه‌های آسیب‌پذیر از کل ارزش فروش بنگاه‌های با اندازه مشابه (درصد)	۱۷۶
جدول ۳-۳: سهم ارزش فروش بنگاه‌های آسیب‌پذیر از کل ارزش فروش بنگاه‌ها با نوع مالکیت مشابه	۱۷۷
جدول ۴-۱: مقایسه وضع مطلوب و موجود بازارها	۱۹۱
جدول ۴-۲: مقایسه وضع مطلوب و موجود سیاست‌ها	۱۹۲
بخش دوم: تحولات داخلی اقتصاد ایران	۲۲۳
جدول ۱-۱: ظرفیت‌های ایران و کشورهای منطقه در جذب توریست (۲۰۱۱) - رتبه از ۱۳۹ کشور	۲۴۰
جدول ۱-۲: رتبه ایران به در بین ۱۸۱ کشور دنیا در شاخص‌های اقتصاد گردشگری (۲۰۱۱)	۲۴۲
جدول ۳-۱: درصد سهم دهک‌ها از کل هزینه در جامعه شهری و روستایی - سال ۱۳۹۰	۲۷۱
جدول ۳-۲: مقایسه سهم دهک‌ها از کل هزینه در کشورهای مختلف در سال ۲۰۰۸ (درصد)	۲۷۳
جدول ۳-۳: مقدار ضریب جینی کشورهای مختلف در سال ۲۰۰۸	۲۷۴
جدول ۳-۴: ضرایب متغیرهای مختلف موثر بر نرخ فقر شهری و روستایی	۲۸۴
جدول ۴-۱: عوامل موثر در رشد ضریب انبساط نقدینگی	۲۹۷
جدول ۴-۲: اهداف و عملکرد نقدینگی و تورم طی برنامه سوم (درصد)	۲۹۸
جدول ۴-۳: سری زمانی ضریب فزاینده نقدینگی در برخی کشورها ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۷	۳۰۰

جدول ۴-۴: اهداف و عملکرد رشد نقدینگی (درصد)	۳۰۲
جدول ۴-۵: مقایسه نرخ رشد حجم نقدینگی (مجموع پول و شبه پول) سال ۲۰۰۶	۳۰۴
جدول ۴-۶: برخی متغیرهای پولی ایران و سایر کشورها (۲۰۰۲-۲۰۰۷)	۳۱۰
جدول ۴-۷: مانده اوراق قرضه به پایه پولی (درصد)	۳۱۴
جدول ۵-۱: ارتباط بین نسبت مخارج جاری دولت به تولید ناخالص داخلی و چرخه‌های تجاری	۳۳۱
جدول ۶-۱: وضعیت تراز پرداخت‌ها طی برنامه‌های سوم و چهارم توسعه (میلیون دلار)	۳۵۶
جدول ۷-۱: مقایسه تعداد دانشجویان در هر صد هزار نفر کل جمعیت در ایران با سایر کشورها	۳۸۵
جدول ۷-۲: سناریوهای تحلیل تعادل بازار کار ایران در سال‌های پیش‌رو	۴۰۹
جدول ۷-۳: نتایج سناریوهای تحلیل تعادل بازار کار ایران در سال ۱۳۹۵	۴۱۱
جدول ۸-۱: ارزش سهام و حق تقدم معامله شده در بورس	۴۳۲
جدول ۸-۲: ارزش اوراق مشارکت معامله شده در بورس	۴۳۲
جدول ۸-۳: سود نقدی و تحقق یافته	۴۳۴
جدول ۸-۴: ارزش معاملات داخلی در بورس کالا	۴۳۷
جدول ۸-۵: ارزش معاملات خارجی در بورس کالا	۴۳۷
جدول ۸-۶: متغیرهای عمده در توسعه بخش بانکی	۴۳۹
جدول ۸-۷: متغیرهای عمده توسعه بخش مالی غیر بانکی	۴۴۱
جدول ۸-۸: متغیرهای عمده توسعه پولی	۴۴۲
جدول ۸-۹: رتبه ایران از جنبه توسعه نظام مالی	۴۴۷
جدول ۱۰-۱: سهم رشته فعالیت‌های منتفع‌شونده از شرایط کنونی اقتصاد ایران از اشتغال و ارزش‌افزوده	۴۸۵
جدول ۱۰-۲: سهم ارزش فروش بنگاه‌های آسیب‌پذیر از کل ارزش فروش بنگاه‌های صنعتی (درصد)	۴۹۱
جدول ۱۰-۳: سهم ارزش فروش بنگاه‌های آسیب‌پذیر از کل ارزش فروش بنگاه‌های با اندازه مشابه (درصد)	۴۹۱
جدول ۱۰-۴: سهم ارزش فروش بنگاه‌های آسیب‌پذیر از کل ارزش فروش بنگاه‌ها با نوع مالکیت مشابه	۴۹۲
جدول ۱۲-۱: میزان واردات به تفکیک پنج کشور عمده طرف معامله در سال‌های ۸۸ و ۸۹	۵۶۳
جدول ۱۲-۲: رتبه کشورهای اصلی طرف تجاری ایران در واردات از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۹۰	۵۶۴
جدول ۱۲-۳: تعداد گردشگر بین‌المللی در ده کشور پیشرو در صنعت گردشگری (میلیون نفر)	۵۷۱
جدول ۱۲-۴: ذخیره به تولید نفت و گاز در کشورهای منتخب دنیا (بر مبنای روال کنونی)	۵۹۲
بخش سوم: تحولات جهانی اقتصاد ایران	۶۱۵
جدول ۱-۱: جزئیات دوره‌های گات	۶۱۸
جدول ۱-۲: بزرگ‌ترین صادرکنندگان و واردکنندگان خدمات بیمه‌ای در جهان، ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰ (میلیون دلار)	۶۲۶
جدول ۱-۳: بزرگ‌ترین صادرکنندگان خدمات ساخت و ساز در جهان (میلیون دلار)	۶۲۷
جدول ۱-۴: پیشگامان تجارت خدمات مخابراتی در جهان و کشورهای در حال توسعه، ۲۰۰۹ (میلیون دلار)	۶۲۹
جدول ۱-۵: میانگین ساده نرخ تعرفه وضع شده در منابع طبیعی در سال ۲۰۰۷	۶۳۳
جدول ۱-۶: نقل و انتقال مالی دولت‌های OECD شیلات، ۲۰۰۶ (میلیون دلار)	۶۳۴
جدول ۱-۷: سهم بخش‌های مختلف اقتصاد از تولید ناخالص داخلی امارات متحده عربی، ۲۰۱۰-۱۹۷۵	۶۴۶

جدول ۱-۸: مقایسه کسری بودجه «اقتصادهای آسیایی با عملکرد فوق‌العاده» با دیگر اقتصادها	۶۶۲
جدول ۱-۹: تعداد سال‌های تورم منفی در کشورهای آمریکای لاتین و کشورهای منتخب	۶۶۸
جدول ۲-۱: سیاست‌های مربوط به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	۷۰۱
جدول ۲-۲: اصلاحات و سیاست‌های اعمال شده در خصوص جریان سرمایه در هریک از کشورهای مورد بررسی	۷۴۹
جدول ۳-۱: عرضه انرژی اولیه در جهان (مصرف روزانه)	۷۶۹
جدول ۳-۲: پیش‌بینی تولید نفت توسط کشورهای اپک و غیراپک در میان‌مدت	۷۹۳

کتاب «اقتصاد ایران به کدام سو می‌رود؟» چکیده مطالعه‌ای گسترده در باب «عوامل تاثیرگذار بر عملکرد میان‌مدت اقتصاد ایران» است که توسط دکتر مسعود نیلی اقتصاددان ایرانی و همکاری چند اقتصاددان و محقق دیگر تالیف شده است. روایت اصلی این پژوهش در ۹ مجلد تنظیم شده است^۱ و مولف برای سهولت دسترسی عمومی به نتایج پژوهش، خلاصه آن را در مجلد حاضر منتشر کرده است. پژوهش یادشده که با همکاری اتاق بازرگانی و صنایع و معادن و کشاورزی تهران و پژوهش‌شکده مطالعات اقتصادی و صنعتی دانشگاه صنعتی شریف انجام شده، جامع‌ترین تحقیق انجام شده در سطح اقتصاد کلان ایران به‌شمار می‌رود.

انتشارات دنیای اقتصادی با خرسندی از اینکه نتایج این پژوهش گرانسنگ را در اختیار مردم ایران می‌گذارد، از مولف دانشمند و همکاران ایشان، همچنین اتاق بازرگانی تهران و دانشگاه صنعتی شریف که امکان انتشار این پژوهش را فراهم آوردند، سپاسگزاری می‌کند. نام بزرگوارانی که در آماده‌سازی این پژوهش سهمی داشته‌اند در پیشگفتار مولف آمده است. انتشارات دنیای اقتصاد نیز بر خود فرض می‌داند از همه این محققان و کوشندگان، سپاسگزاری کند.

۱- عناوین مباحث پژوهش ۹ جلدی، در صفحه ۴۵ این کتاب آمده است.

پیش‌گفتار

پروژه مطالعاتی «عوامل تاثیرگذار بر عملکرد میان‌مدت اقتصاد ایران» در زمستان سال ۱۳۹۰ از طرف پژوهشکده مطالعات اقتصادی و صنعتی شریف به اتاق بازرگانی و صنایع و معادن و کشاورزی تهران پیشنهاد شد که پس از بررسی در شورای مشاوران اقتصادی اتاق و انجام اصلاحات و اضافه کردن برخی محورها، در قالب قراردادی میان اتاق تهران و دانشگاه صنعتی شریف آغاز شد.

اکنون که کار تحقیق به پایان رسیده و نتایج آن در اختیار علاقه‌مندان و خوانندگان قرار می‌گیرد می‌توان با اطمینان بیشتری در مقایسه با نقطه آغازین آن، در مورد دستاوردها و ویژگی‌های قابل‌ذکری که این مطالعه را ممتاز می‌سازد اظهار نظر کرد. اولین ویژگی این تحقیق را می‌توان به حوزه پوشش موضوعی آن نسبت داد. مطالعه حاضر را شاید بتوان جامع‌ترین تحقیق انجام شده در سطح «اقتصاد کلان» ایران دانست. حوزه‌های مختلف سیاست‌گذاری شامل سیاست‌های پولی، مالی، ارزی و تجاری در کنار شناخت ویژگی‌های اصلی اقتصاد ایران در زمین‌های بازار کار، بازار مالی شامل بازار پول و بازار سرمایه و وضعیت فقر و توزیع درآمد، بدنه اصلی آشنایی با اقتصاد ایران را تشکیل می‌دهند.

ویژگی دوم، به کاربرد نزدیک مطالعه به مسائل اصلی سیاست‌گذاری‌های مهم و پرچالش مقطع زمانی موجود اقتصاد ایران مربوط می‌شود. افزایش قیمت انرژی به صورت جهشی و در مقیاس بزرگ، پرداخت یارانه نقدی و به میزان مساوی به همه مردم در کنار اصرار بر ثابت نگاه داشتن سایر قیمت‌های مهم اقتصاد از قبیل نرخ ارز و نرخ سود بانکی را می‌توان اصلی‌ترین مشخصه‌های تغییرات اعمال شده در بازار انرژی کشور در سال ۱۳۸۹ تحت عنوان هدفمندسازی یارانه‌ها دانست.

پس از اعمال این سیاست‌ها سوالات زیادی در مورد آثار و پیامدهای آن مطرح شد. بخشی از این سوالات معطوف به پیامدهای رفاهی این اقدام بود. اینکه چه گروه‌های درآمدی منتفع و چه گروه‌هایی متضرر شده‌اند. تفاوت وضعیت نسبی جامعه روستایی قبل و پس از اعمال سیاست و مشابه همین ارزیابی در مورد جامعه شهری بخشی از این سوالات را تشکیل می‌داد. از طرف دیگر، از آنجا که فعالیت‌های تولیدی به دلیل ارزان نگاه داشتن حامل‌های انرژی، با شدت بسیار زیاد انرژی بر شده بودند، میزان آسیب‌پذیری تولید در واکنش به افزایش جهشی قیمت‌ها سوال مهم دیگری بود که باید به آن پرداخته می‌شد. میزان عدم توازن مالی این سیاست و آثار پولی آن مسئله دیگر سیاست اعمال شده را تشکیل می‌دهد.

سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و فرصت فراهم شده برای خصوصی‌سازی بنگاه‌های دولتی و نحوه اجرای این سیاست‌ها، یکی دیگر از موضوعاتی بود که عدم پرداختن به آن، به معنی نادیده گرفتن یک رویداد مهم سیاست‌گذاری از یک طرف و اجرایی از طرف دیگر تلقی می‌شد. شیوه واگذاری، ساختار حقوقی و قابلیت‌های مالکان جدید بنگاه‌های واگذار شده، اولویت در نظر گرفته شده در واگذاری بنگاه‌های بزرگ به جای کوچک و متوسط در راستای توانمندسازی بخش خصوصی و بسیاری موارد دیگر، موضوعاتی را تشکیل می‌دادند که لازم بود در کنار بررسی تجربه غنی موجود جهانی از خصوصی‌سازی مورد توجه قرار گیرند.

ویژگی سوم مطالعه حاضر را می‌توان در توجه آن به مسائل جهانی به طور اعم و مناطق و کشورهای مشخص به طور اخص شناسایی کرد. اتحادیه‌ها، پیمان‌ها و همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌کشوری یک بعد مهم در شرایط جاری جهانی است که نمی‌توان از آن چشم‌پوشی کرد. بعد دیگر، تحولات رخ داده و الگوهای جدید شکل گرفته در رفتار تولید و سرمایه‌گذاری و تجارت و نیز شیوه تامین مالی فعالیت‌های اقتصادی در عرصه جهانی است که عدم شناخت کافی آن می‌تواند پیامدهای زیان‌باری داشته باشد. بعد متفاوت دیگر این مطالعه در همین چارچوب، تحلیل پدیده تحریم اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران است که در مطالعه حاضر به آن پرداخته شده است. ویژگی چهارم این تحقیق که به آن جایگاه ممتازی می‌بخشد، رویکرد آینده‌نگارانه آن است. مطالعه موجود خود را محدود به شناخت ساز و کارهای وضع موجود نکرده

و در صدد آن برآمده تا تصویر آینده اقتصاد ایران را در قالب سناریوها و شرایط محیطی متفاوت ترسیم کند. لازمه این کار طراحی یک مدل اقتصادسنجی در سطح کلان با قابلیت‌های ویژه‌ای بود که مهم‌ترین آن برخورداری از قابلیت تجزیه و تحلیل سیاست‌گذاری است. این تحقیق موفق شده است سناریوهایی را برای آینده ترسیم کند و پیامدهای هر مدل محتمل از سیاست‌گذاری یا شرایط محیطی را ارائه کند. ارائه نتایج این تحقیق در مقطع حاضر از آن جهت حائز اهمیت است که از یک طرف اسناد بالادستی مانند سند چشم‌انداز، اهداف و الایی را برای افق ۱۴۰۴ ترسیم کرده‌اند و از طرف دیگر، تحولاتی جدی هم در عرصه سیاست‌گذاری و هم در عرصه شرایط محیطی اتفاق افتاده که بررسی مجدد امکان تحقق آن اهداف را ضروری می‌سازد.

آخرین، اما نه کم‌اهمیت‌ترین ویژگی مطالعه موجود به افق مطالعه و نیز مقطع زمانی برمی‌گردد که نتایج این تحقیق ارائه می‌شود. مجموعه گزارش‌های تهیه شده، همگی «آینده میان‌مدت» را به عنوان مبنا قرار داده‌اند. شرایط سیاسی کشور به دنبال برگزاری انتخابات ریاست جمهوری در سال ۱۳۹۲، تقاضای گسترده‌ای را برای ارائه تحلیل از وضعیت موجود اقتصاد کشور و چالش‌های پیش‌روی آن مطرح ساخته که تحقیق حاضر به خوبی از عهده آن برمی‌آید. حاصل تحقیق موجود در شکل نهایی خود، یک برنامه اقتصاد کلان برای افق زمانی ۱۳۹۲-۱۳۹۵ است که می‌تواند به عنوان یک مبنا برای دولت یازدهم استفاده شود.

پس از معرفی نحوه شکل‌گیری و ویژگی‌های این تحقیق، لازم می‌دانم مراتب تشکر و قدردانی خود را از همه کسانی که در به وجود آمدن این اثر تحقیقی نقش داشته‌اند ابراز کنم. از آقایان آل‌اسحاق، دوست حسینی، صابری و بهادرانی برای حمایت از شکل‌گیری پروژه و پشتیبانی مالی آن و نیز از شورای مشاوران اقتصادی اتاق تهران برای پیشنهادهای سازنده‌ای که برای چارچوب اولیه مطالعه ارائه کردند تشکر می‌کنم. اما اگر تلاش صادقانه محققانی که اینجانب را در انجام این تحقیق متنوع یاری کرده‌اند نبود، مسلماً مجموعه گزارش‌های تهیه شده از ویژگی‌هایی که برشمردم برخوردار نمی‌شد. آقایان حمید فیروز، فرهاد خان میرزایی و محمد خانی، چارچوب اولیه این مطالعه را تهیه کردند که پس از اعمال اصلاحاتی نهایی شد. خانم امینه محمودزاده در همکاری نزدیک با اینجانب، همه گزارش‌های تهیه شده

را هم به لحاظ میزان انطباق با چارچوب شرح خدمات و هم از نظر شیوه نگارش و طبقه‌بندی موضوعی، با دقت مطالعه کرده و پیشنهادهای اصلاحی داده‌اند. همچنین ایشان و آقای مهران بهنیا زحمات زیادی را برای تهیه گزارش جمع‌بندی و تلفیق نهایی متحمل شده‌اند که به‌خاطر همه این زحمات از آنها صمیمانه تقدیر و تشکر می‌کنم. بخش مهمی از نتایج کار تحقیق حاضر را تهیه مدل کلان‌سنجی و اجرای آن در قالب سناریوهای مختلف تشکیل می‌دهد. تهیه مدل کلان‌سنجی نیازمند به‌کارگیری تئوری اقتصاد، به‌کارگیری دانش اقتصادسنجی و آشنایی عمیق با اقتصاد ایران است. نسخه اولیه مدل کلان‌سنجی موجود با همکاری خانم‌ها مهرنوش شاه‌حسینی و سلیمه منیری جاوید تحت هدایت آقایان دکتر حسن درگاهی، دکتر داود سوری و اینجانب تهیه شد. در مرحله بعد، خانم صفورا معینی مسئولیت توسعه و بهبود مدل را به عهده گرفتند که با پشتکار و جدیت ویژه نه تنها بهبود قابل توجهی در مدل اولیه ایجاد کردند، بلکه آن را به مرحله کاربرد عملی در ارزیابی اثرات سیاست‌ها و شرایط مختلف محیطی رساندند. جناب آقای دکتر درگاهی همچنان بنده را در به نتیجه رسانیدن کار مدل و راهنمایی خانم معینی همراهی کردند که از همگی تشکر و قدردانی می‌کنم.

آقای محمد احمدی‌زاده گزارش تجربه جهانی بازار محصول را تهیه کرده‌اند که شامل مباحث جهانی شدن بازار محصول عملکرد بازار کشورهای در حال توسعه و عملکرد ایران در بازار محصول می‌شود. آقای صادق اسحاق‌نیا سرفصل‌های جهانی شدن بازار مالی عملکرد کشورهای در حال توسعه در بازار مالی و عملکرد ایران در بازار مالی را پوشش داده‌اند و آقای قدیر اسدی تحولات بازار انرژی و پیش‌بینی‌های آینده این بازار را مورد بررسی قرار داده‌اند. از مباحث مربوط به تحولات بین‌المللی موضوعاتی از قبیل همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌کشوری شامل مناطق یورو، G20، شورای همکاری خلیج فارس، شورای همکاری اکو و نیز موضوع بحران مالی جهانی و پیامدهای آن را آقای دکتر محمد حسین رحمتی مطالعه کرده‌اند. آقای کیوان اسلامی و خانم غزال صابری وضعیت بازار مالی شامل سیستم بانکی و بازار سرمایه را بررسی کرده‌اند و آقایان مهران بهنیا و آرش علویان تحولات بازار کار شامل عملکرد گذشته و چالش‌های آینده و نیز بازار پول را مورد